

3. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під. заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. – С.16.
4. Словник іншомовних слів / За ред. Академіка АПН УРСР О.С.Мельничука. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Гол. ред. Української Радянської Енциклопедії. – С. 431.

УДК 37. 013. 42 + 372

О.О. Авраменко

ВПЛИВ РІЗНОВІКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКА

У статті розглядається суть поняття соціальний розвиток, аналізується система міжвікових взаємодій у дитячому товаристві та розкриваються проблеми соціалізації дітей у дошкільному навчальному закладі.

In article is considered essence of the notion social development, is analyzed system interaction of the miscellaneous of the age in baby society and open the problems to socializations of children in preschool educational institutions.

Постановка проблеми. Становлення України як демократичної, правової держави, вимагає нового характеру взаємодії людей, що визначається не ворожнечею, суперництвом або конфронтацією, а співробітництвом, згодою та довірою. Успішність рішення соціальних проблем шляхом цивілізованих форм партнерства і співробітництва залежить від освоєння молодим поколінням культури соціальної поведінки.

Взаємодія дитини з людьми, які оточують є важливим чинником її соціального становлення. Реалізація дітьми своїх соціальних функцій у майбутньому, входження дошкільників у соціум залежать від того, наскільки успішно ними освоюються соціальні ролі в процесі взаємодії з людьми різного віку. У свою чергу, діапазон освоєння соціальних ролей пов'язаний із включенням дитини в діяльність різновікових груп і об'єднань.

Взаємодія дітей в різновіковій групі розглядається як фактор здійснення наступності, як спосіб освоєння, переробки досвіду та інформації від покоління до покоління. Щоб опанувати досвідом і “привласнити” його собі, дитина вступає у взаємодію з більш досвідченим, старшим. У процесі спільної діяльності і спілкування дітей різного віку відбувається перетворення наявного досвіду старших і збагачення досвіду молодших.

Аналіз останніх досліджень. Важливість постійного спілкування дітей різного віку, виховний вплив різновікових груп на розвиток особистості підтверджують праці Л.Божович, В.Дяченко, І.Дьоміної, Е.Димова, А.Макаренко, Т.Маркової, В.Нечаєвої, Л.Пеньєвської, Є.Субботського, В.Сухомлинського. Вчені обґрунтували, що взаємодія дітей у різновікових групах формує досвід різноманітних стосунків, сприяє розвитку найважливіших моральних якостей, освоєнню культурних цінностей. Низка вчених досліджували окремі складові цього питання, як от: поєднання соціального та біологічного в структурі особистості (Л.Аксьонова, О.Кононко); соціалізованість індивіда в умовах макро- та мікросередовища (Л.Виготський, Н.Голованова, В.Слуцький, Н.Яценко); обґрунтування ролі соціальних позицій особистості в системі сучасного суспільства (Л.Буєва, О.Леонтьєв, І.Фадеева); соціальна взаємодія дітей у різновікових об'єднаннях (Л.Байбородова, Б.Вульф, С.Ілюшкіна, О.Соловьев); особливості побудови навчального процесу в різновікових групах дошкільного навчального закладу (Е.Герасімова, Е.Давидович, Н.Флегонтова). Проте специфіка соціального розвитку дітей дошкільного віку та особливості перебігу цього процесу в різновікових групах дошкільного закладу **не знайшли повного висвітлення** у педагогічній науці.

Мета статті – розкрити особливості соціального розвитку дітей дошкільного віку в умовах різновікової взаємодії.

Виклад основного матеріалу. У різновіковому спілкуванні дітей та їх взаємодії здійснюється соціальний розвиток – досягнення оптимальної форми соціальної активності, що робить людину здатним впливати на свої життєві обставини і на самого себе. “Соціальний розвиток, тлумачиться у словнику, як засвоєння дитиною досягнень суспільно-історичного досвіду спілкування, взаємодії, співробітництва з дорослими й однолітками” [6: 272-273]. У результаті соціального розвитку засвоюється певний обсяг соціальної інформації, система ціннісних орієнтацій, формується досвід соціальної діяльності, здатність до спілкування з людьми у довкіллі.

Слідом за О.Киричуком та О.Коберником ми визначаємо сутність поняття “соціальний розвиток” як процес, у результаті якого засвоюється певний обсяг соціальної інформації, система ціннісних орієнтацій, формується досвід соціальної діяльності у формі вмій, навичок, здатність до спілкування з іншими людьми.

Зміст соціального розвитку особистості визначається, з одного боку, сукупністю соціальних впливів світового рівня культури, загальнолюдських цінностей, а з іншого – ставленням до цього самого індивіда, актуалізацією власного “Я”, розкриттям творчого потенціалу особистості. Головним критерієм соціального розвитку в цьому випадку є не стільки ступінь засвоєння соціальних норм і правил поведінки, адаптованості до навколишнього світу на рівні конформізму, скільки ступінь самостійності, ініціативності, творчості особистості.

Основою розвитку особистості, за твердженням О.Асмолова, є процес соціалізації та виховання в конкретній соціально-історичній системі координат епохи. В процесі діяльності у структурі відносин виникають системні якості людини, що характеризуються особистісним значенням, соціальні норми, цінності, ідеали, які стають “безособистісними передумовами” її розвитку. Дитина індивідуалізується та намагається зробити самостійний вибір того способу життя, який визначає її подальший розвиток в структурі суспільних відносин. Тобто, відбувається засвоєння культурних надбань людства заради свідомого оволодіння способом власного життя [1: 161-162].

Одною з складових методології нашого дослідження є педагогічна теорія соціалізації, що дозволила осмислити освітній процес у різновіковій групі дошкільного навчального закладу у контексті взаємодії факторів, що впливають на особистість, яка соціалізується. Теоретичний аналіз, проведений Н.Ф. Головановою, дозволив виділити наступні основні підходи до педагогічної характеристики поняття “соціалізації”:

- соціологічний (Л.Левшин, Х.Лійметс, Т.Мальковська, В.Момов), коли соціалізація розглядається як трансляція культури від покоління до покоління, як загальний механізм соціального успадкування, що охоплює, і стихійні, і організовані впливи середовища;
- факторно-інституціональний (В.Гінецинський, І.Кон, А.Мудрик), де соціалізація розглядається як сукупність дії факторів, інститутів і агентів соціалізації;
- інтеракціональний підхід (Т.Коннікова, А.Куракін, А.Мудрик, Л.Новікова), що розглядає соціалізацію в контексті спілкування, міжособистісної взаємодії;
- інтеріорізаціональний підхід (Б.Бітінас, Л.Буєва, І.Кон, В.Крутецький), у межах якого соціалізація розуміється як процес освоєння особистістю норм, цінностей, установок, вироблених суспільством, що приводить до становлення системи внутрішніх регуляторів;
- інтраіндивідуальний підхід, де соціалізація не вичерпується пристосуванням особистості до соціального середовища, а є творчою самореалізацією особистості, удосконаленням себе (І.Кон, А.Кочетов, Т.Мальковська, Л.Рувінський, В.Шепель) [3: 193].

А.Петровський виділив три фази соціального становлення людини – адаптацію, індивідуалізацію, інтеграцію. На основі цього підходу Л.Байбородова виділяє дві групи критеріїв ефективності різновікової взаємодії – критерії соціалізації та критерії взаємодії – які дозволяють простежити динаміку соціальної взаємодії і визначити ефективність

педагогічних засобів регулювання цього процесу. До першої групи автор зарахувала такі критерії:

- соціальну адаптацію (виявляється до умов середовища, рольовим функціям, нормам і т.д.);
- соціальну автономізацію (виявляється в персоналізації, що відповідає уявленням особистості про себе, її самооцінку);
- соціальну інтеграцію (виявляється в трансформуванні потреб особистості і соціального оточення);
- соціальну активність (виявляється в самоствердженні і самореалізації особистості в системі взаємин).

До другої групи зарахувала такі критерії:

- взаєморозуміння (показником є подібність думок партнерів одне про одного, відповідність цих думок особливостям партнерів);
- взаємовплив (виявляється у взаємних впливах, що викликають взаємну зміну поведінки);
- взаємні дії (показником є сприяння вчинкам і діяльності партнера);
- взаємини (виявляється у взаємній готовності партнерів до визначеного типу дій);
- взаємопізнання (у сприйнятті і розумінні партнера, його діяльності) [2: 125-128].

Ступенем соціального розвитку дитини, її соціальною зрілістю, рівнем її соціальної компетентності визначається успішність соціалізації дошкільника, що дозволяє дитині зайняти гідне місце в системі взаємин з дорослими й однолітками в соціальному довірливому групі дошкільного навчального закладу і родині.

Об'єднання дошкільників у різновікові групи забезпечує розширення соціальних контактів, надає можливість знайти сферу діяльності для задоволення своїх потреб, приємного партнера для спілкування і взаємодії. Різновікові групи надають дітям великі можливості для самостійного пошуку, для прийняття самостійних рішень у складних ситуаціях, які вимагають постійної зміни своєї рольової участі, для більш гнучких взаємин між дітьми, уміння входити в контакт з іншими і переборювати труднощі у спілкуванні. При організації діяльності різновікової групи відбувається взаємозбагачення як молодших, так і старших дітей. Рівень творчості, самостійності дітей значно вище в різновікових групах. Знання, досвід старших школярів доповнюються нестандартністю, оригінальністю рішень молодших. Наші спостереження, а також дослідження, проведені Е.Димовим, показують, що співпраця дітей різного віку більш ефективна, а рівень конфліктності нижчий, ніж у групах гомогенного складу.

Взаємодія в різновіковій групі дітей виконує функції соціального захисту, що може бути розглянута в декількох аспектах. Насамперед, це допомога (підтримка) старших дітей молодшим в організації їхньої життєдіяльності, особливо в організації ігор, виконанні трудових доручень.

По-друге, взаємодія в різновіковій групі виконує функцію психологічного захисту. За даними досліджень, проведеними Н.Ф. Головановою близько 17%, дітей почувають себе комфортніше серед молодших. Взаємодія в різновіковій групі дозволяє перебороти психологічну депривацію дитини.

По-третє, це захист і підтримка тих дітей, що не можуть реалізувати себе у групі однолітків. Оскільки цей захист залежить від умов для самореалізації, корисної діяльності, розвитку своїх потенційних можливостей, здібностей і моральних почуттів, що власне і є характерним для педагогічного процесу різновікової групи.

Важливою умовою успішного функціонування різновікового об'єднання є, на думку дослідників, віковий склад учасників. Т.Маркова пропонувала забезпечити рухливість різновікової групи за рахунок варіювання його вікового складу залежно від виду спільної діяльності старших і молодших дошкільників. Так, у трудовій діяльності, на думку вченої, слід поєднувати трирічних дітей з більш старшими (5-7 років), а в грі доцільним є поєднання трирічних дітей з п'ятирічними [4: 12]. В.Нечаєва, порівнюючи спільні ігри дітей двох

категорій, трирічних і чотирьох-п'ятирічних, а також двох-трирічних дітей із шести-семирічними, дійшла до висновку: "Двох-трирічні діти почувають себе краще в спілкуванні з більш старшими дітьми, поведуться спокійніше, впевненіше, видно, що їм цікаво" [5: 27].

У Законі України про дошкільну освіту відсутні чіткі рекомендації, які б указували, на те якого віку дітьми мають бути укомплектовані різновікові групи (суміжного чи контрастного). Відсутність чітких аргументацій у рекомендаціях свідчить про не повну розробленість проблеми, з одного боку, а з іншого боку – підтверджує наявність дуже складних і неоднозначних процесів взаємного впливу, що відбуваються серед дітей різного віку, опосередкованих їх віковими особливостями, характером і змістом спільної діяльності, адекватністю регулювання педагогічним процесом. Натомість практика показує, що у групі сільського дошкільного закладу знаходяться діти усього вікового діапазону дошкільного дитинства.

На нашу думку, різновікове об'єднання є чинником, який найефективніше впливає на соціальний і психічний розвиток дитини, за умови його доцільного і цілеспрямованого включення у педагогічний процес. Таким чином, вище сказане підтверджує, що саме життя висуває на перший план проблему спеціально організованої різновікової взаємодії дошкільників. Правильна його постановка сприяє здійсненню завдань всебічного розвитку та соціалізації дітей різних вікових груп.

Висновки. Отже, специфіка освітнього процесу в різновікових групах дошкільного навчального закладу зумовлена наявністю системи міжвікових дитячих взаємодій, яка здатна доповнювати і змінювати соціальний досвід дитини, забезпечуючи позитивну динаміку в її соціальному розвитку.

Проте, дана стаття не висвітлює повною мірою проблему соціального розвитку особистості дошкільника та вплив різновікової взаємодії на процес соціалізації в цілому. Надалі слід провести комплексний аналіз процесу соціалізації особистості у дошкільних навчальних закладах, що окреслює перспективу нашого подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асмолов А.Г. Психология личности: Принципы общепсихологического анализа. – М.: Издательство МГУ, 1990. – 367 с.
2. Байбородова Л.В. Педагогические основы регулирования социального взаимодействия в разновозрастных группах учащихся: Автореф. дисс. ... докт. пед. наук. – Казань, 1994. – 36 с.
3. Голованова Н.Ф. Педагогические основы социализации младшего школьника: Дисс. ... д-ра пед. наук. – С.-Пб., 1996. – 327 л.
4. Маркова Т.А. Формирование нравственных чувств и привычек в процессе общения // Дошкольное воспитание. – 1963. – №2. – С. 10-13.
5. Нечасва В.Г. Педагогические условия общения детей разных возрастных групп дошкольного учреждения // Воспитание детей третьего года жизни в дошкольном учреждении / Под ред. В.Г. Нечасовой. – М.: Просвещение, 1965. – С. 11-37.
6. Социальное развитие // Краткий словарь по социологии / Под ред. Д.М.Гришиани, Н.И. Лапина; Сост. З.М.Коржева, Н.Ф.Наумова. – М.: Политиздат, 1988. – С.272-273.

УДК 376.36

Л.Д. Бегас

ВИКОРИСТАННЯ НЕСТАНДАРТНИХ ЗАНЯТЬ У ВИХОВАННІ ЗАЙКОВАТИХ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Педагогічна технологія – це цілеспрямована система. Це комплексний підхід поєднання освітньої і виховної мети. Особлива увага приділяється розвитку творчих здібностей дошкільників. Театралізовані вистави викликають інтерес до навчання. Вони опираються на образне мислення та фантазію дітей.